

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Mūsų kosmosas

Kai vasarą būni miške ir klausaisi neskubraus gamtos garsų orkestro, prisimeni ne tik Antano Baranausko „Anykščių šilelio” eilutes, tačiau į galvą ateina ir abstraktesnės mintys: kas gi mes, lietuviai, esame, miško ar laukų vaikai, o gal – pievų, gal – jūros?.. Juk niekam ne paslaptis, kad gyvename išdžiūvusios jūros, tyvuliavusios prieš tūkstantmečius, dugne. Galbūt todėl turime kelias tokias savitas ir į kitų tautų pasakas nepanašias legendas apie Eglę, žalčių karalienę, taip pat – ir Jūrą bei Kastytį. Gal netgi pasaka apie Sigutę, įkritisia į žarijų duobę ir pavirtusią pelenų antele, turi savotišką metafizinį vietos atspalvį: juk virš jūros būdavo išbarstomi sudeginti palaikai.

Lietuvių liaudies dainos, kur minimos „jūrelės” ir „marėlės”, „vandenai”, „vandenėliai”, „dunojėlis”, liudija bene patį giliausią, archajiškiausią vietos jausmą, susijusį su vandeniu, su vandens vietovardžiais. Kalbotyra teigia, kad jie yra patys seniausi – upių, upelių, ežerų, balų vardai, liudijantys genties ar tautos išsisknijimą, paplitimą toje vietoje. Netgi genčiai išnykus, vardai lieka – tai liudija senosios prūsų žemės kraštovaizdis, kuris, kad ir pervadintas kitais vardais, priešinasi svetimiems vardams visa savo chtoniška prigimtimi.

Galingi yra tie senieji vardai. Ir kai renku bruknes miške netoli Vilniaus tarsi išbarstytus pelenų antelės kraujo karoliukus, kai jaučiu plakančias pasislėpusių paukščių širdis – jie negieda svetimšaliui, išibrovusiam į jų valdas, o žmogus miške jau yra svetimšalis, – klausausi senųjų vardų tylos. Lėtai keliaujančių akmenų žingsniais, kinivarpu krebždesiu po medžio žieve, drugių lėliukių kvėpavimu – tokiais išraiškingais garsais veriasi toji tyla. Ir medžio, ir vandens šniokštimas, ir vėjo sukeliamą girios ar jūros banga – jos tokios panašios, kaip rūpestinga ranka, supanti gyvybės lopšį.

Ne veltui ir mūsų genijus M. K. Čiurlionis, parašęs dvi simfonijas „Miške” ir „Jūra”, suvokė ne dviejų gamtos pradų prieštarą, o darnią jų jungtį. Netgi daugiau – jų vienį, jų harmoniją. Šiose simfonijose tokia ryški bangos, besiritančios per erdvę, vizija, o jeigu prisimintume dailininko paveikslus, galima būtų sakyti, kad ši banga neša žvaigždes ir gėles, paukščius ir žuvis, paslaptis jūrų augalus ir efemeriškas pasakų būtybes.

Kaip svarbu prisiminti šį dviejų pradų ryšį šiandien, kai vanduo – ne be žmogaus kaltės – yra tapęs griaunančiąja stichija, tamsiąja banga. Svarbu prisiminti – nes atkurti šį ryšį jau vargu ar bėra įmanoma. Per daug išnykusių, išmirusių, pražudytų ir pražuvusių gyvybės balsų. Prisiminimai siekia toli – pačias giliausias mūsų sąmonės kerteles, svarbūs ir sapnai, ir vizijos. Nebent mes nebenorime prisiminti tos darnos: o neprisiminti kartais yra paprasčiau, nes biblinė ištarmė, kad žmogui duota viešpatuoti gamtoje, daugelio suvokiama ne kaip išmintingas ir pagarbūs viešpatavimas, o aklas naudos troškimas ir nesiskaitymas su gyvybės formomis.

O juk mes visi esame jūros, miško, laukų ir žvaigždžių vaikai. Ir jeigu pamirštame ar ignoruojame šį priklausomybės ryšį, tampame atskirti ir nuo jūros, ir nuo žemės. Jūra, žemė, laukai, pievos, žvaigždėtas dangus, širdies nerimas ir sielos džiaugsmas – tai mūsų kosmosas, ir nedėkinga dalia būti jame vienišam.

Barbora Pelėdaitė

efoto.lt nuotr.

Norėčiau turėti langą,
kuriame augtų rugiai.
Per jų sužydėjimą
gražiai apsiverkčiau visa
nuo rankų darbų
įjuodusia siela.

Ir tada –
rugio paklausčiau:
ar šita kalba aš kalbu,
ar tautybės esu tos pačios –
kaip ir žemė?

Rūgštis išėsta širdim
taip imčiau gyvent,
kad niekuo nesiskirčiau
nuo rugio spalvos.

Marcelijus Martinaitis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Barbora Pelėdaitė. Mūsų kosmosas • **2-as psl.** Stanislovas Abromavičius. Jono Aisčio pėdos Kauno marių dugne • **3-as psl.** Romualdas Granauskas. Šv. Paulina. Novelė • **4-as psl.** Algis Vaškevičius. Zyplių dvaras prikeltas naujam gyvenimui • **5-as psl.** Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. „Auksinio elnio” dvaro sodyba ir motociklų muziejus • **6-as psl.** Romualdas Kriaučiūnas. Tiesiog neįtikėtina istorija/ Kultūros kronika • **7-as psl.** Antanas Balašaitis. Vertingos literatūrinės kraštotyros knygos

Kitame numeryje:

Birutei Pūkelevičiūtei – 90 • Šokolado muziejus Šiauliuose • Interviu su Venesuelos lietuviais

Jono Aisčio pėdos Kauno marių dugne

Stanislovas Abromavičius

Rumšiškėčiai šventai saugo Jono Aisčio atminimą. Kiekvieną jo gimtadienį (Jonas Aistis gimė 1904 metų liepos 7 dieną) pamini didelis būrys jo talento gerbėjų. Miestelyje yra Aisčio vardu pavadinta gatvė, muziejus, rajono savivaldybė įsteigė J. Aisčio literatūrinę premiją už poezijos knygą.

Gera pamenu pirmuosius J. Aisčio paminėjimus ir 1994 metų liepos 3-ąją, kai žmonių suaukotoomis lėšomis Rumšiškių miestelio centre buvo pastatytas paminklas poetui (skulptorius Vladas Žuklys, architektas Stasys Petrauskas). Paminklą atidengė, o paskui ažuoliuką prie jo sodino poetai Bernardas Brazdžionis, Kazys Bradūnas. Dabar – jau ne ažuoliukas, o ažuolas... Tada iškilmėse dalyvavo prof. V. Kubilius, V. Landsbergis, rašytojai V. Martinkus, R. Keturakis, A. Puišytė, P. Palilionis, V. Daunys, J. Laucė, A. Paulavičius... Prisimenu ir 2000 metų birželio 29-ąją, kai iš tolimojo Washingtono amžinam poilsiui atkeliavo poeto palaikai, lydimi žmonos Aldonos Aistienės, jos dukros Vakarės bei anūkių Ados ir Dainos. Ir ilga eiseną per visą miestelį... Gyvenimas bėga, tačiau rumšiškėčių entuziazmas paminėti J. Aistį neblėsta.

Šiomet poeto talento gerbėjai gausiai susirinko į vietos bažnytelę, kur 1904 metų liepos 17-ąją kunigo Juozapo Velaniškio Aistis buvo pakrikštytas. Krikšto tėvais buvo dėdė Antanas Aleksandravičius ir kaimynė Ieva Vaškevičienė. Tada Kazimiero ir Marijonos Aleksandravičių šeima gyveno Kampiškių kaime, anapus Nemuno, už Rumšiškių, Aukštosios Panemunės valsčiuje. Tėvas dirbo dvare laisvai samdomu kalviu, gyveno jie kumetyne. Buvo skubama krikštyti dėl to, kad vaikas gimė labai silpnas. Dar ir metų neturėjusi, Jonuką namiškiai tris dienas marino: *akys stovėjo stulpu, o lūpos buvo apneštos*. Sako, sužinojusi apie nelaimę, atėjo dvaro panelė Gurskytė. Apžiūrėjusi vaiką, liepė papjauti vištą, išimti žarnas ir uždėti vaikui ant kaklo, kad ligą ištrauktų. Mistiškai subildėjo durys, tačiau niekas neišėjo ir neatėjo, o senolės pranašavo, kad tai mirtis pasitraukė. Ir tikrai, nuo to laiko vaiko sveikata ėmė taisytis.

Visą gyvenimą Jonas Aistis užjausdavo silpnę. Kai jau pramoko skaityti, tai prie tėvelio kalvės iš „Didžiojo šaltinio“ skaitė rytines ir vakarines maldas. Skaitymas ir piešimas buvo jo vieninteliai mokslai, kurie ėjosi labai lengvai. Kitiems mokslams pradžios mokykloje ir vėliau gimnazijoje reikėjo daugiau pastangų. Jau 1967 metų liepos 27-ąją jis laiške į Lietuvą seseriai Mikalinai rašė: *Mano vienas dėdė senelis, kuris palaidotas šalia mano tėvų, sakydavo tokią pasaką, kad tada, kai dar Dievas žeme vaikščiojo, pamatė, kaip viena motina žaisdama mušė vaiką rugio varpa. Senelis ir sako jai: „Nemušk, jam varpa daugiau skausmo suteikia, negu suaugusį muša kuolu“*. Pats vaikystėje tolinosi nuo vaikų ir suaugusiųjų, ieškodavo nusiramimo netoliese sodybos Rumšiškesėse buvusioje šimamečiame šile. Viena eilėraštyje apie tai rašo:

Nuskendusio Kampiškių sodžiaus vietoje

Jono Aisčio paminklas Rumšiškių kapinaitėse

*Einu šilan be kirvio ir be pjūklo.
Ne žagaraut – stebėt einu.
Randu kur žodį, o kur kuklų
Sakinį dainon.*

*Matau pušis šakotas, bėdinas,
Pašiurpusias skujom –
Taip varžosi manęs, taip gėdinas –
Nuogumą dangstosi šakom...*

Šie metai svarbūs tuo, kad lygiai prieš keturis dešimtmečius, 1973 metų birželio 13-ąją Jonas Aistis mirė George Washingtono universitetinėje ligoninėje ir buvo palaidotas Prisikėlimo kapinėse Washingtone. Tik po 27 metų, 2000 metų birželio 29-ąją, poeto palaikai amžino poilsio sugrįžo į Rumšiškių kapines šalia tėvelių ir giminių (paminklo autorius – A. Kmieliauskas). Kapą prižiūri giminės ir Aisčio muziejaus vedėja Gražina Meilutienė.

Aplankius Jono Aisčio kapą, miestelio chorui padainavus jo „Lopšinę“, didelio būrio žmonių laukė kelionė laivu Kauno mariomis, nes gimtos vietos, pastacių Kauno hidroelektrinė, liko po vandeniu. J. Aisčio sūnėnai Justinas ir Juozas Aleksandravičiai atsivežė savo šeimos atžalas: pirmasis – buvęs teisėjas, dabar pensininkas, pasistatęs sodybą vienkiemyje prie Dovainonių kaimo, kitas – Birštono savivaldybės vicemeras. Niekam nepabodo pasakojimas apie vandenyje paskandintas Kampiškes, Rumšiškes, Gastilonis, Aštrą, kur mažojo Jonuko pėdelės lietė žemę...

Kai laivas, paplaukiojęs Kauno mariose, grįžo į Rumšiškes, atsivėrė vaizdas, o manoj atminty ir pirmojo Jono Aisčio eilėraščio, parašyto 1926 metų balandžio 26 dieną ir išspausdinto „Pjūvio“ žurnale, jam besimokant Kauno „Aušros“ gimnazijoje, posmelis.

*Ir atskrido, atplasnojo gegutėlė
Vyšnių sodan –
O tada toks baltas vyšnių sniegas krito...*

Tas vyšnių sodas augo Rumšiškių klebonijoje, ant kalno. Dabar šioje vietoje ir yra bažnyčios šventorius, gerai matomas nuo Jono Aisčio kapo... □

Jono Aisčio sūnėnas Justinas Aleksandravičius (viduryje), jam iš dešinės – muziejaus vadovė Gražina

Rumšiškių dainorėliai atlieka Jono Aisčio „Lopšinę“.

Gintaro Markevičiaus nuotr.

Šv. Paulina

Romualdas Granauskas

Kai ji pakėlė galvą nuo siuvamosios mašinos ir pažiūrėjo pro langą, tamsus trobos stogo šešelis jau gulė ant kiemo žolės ligi pat keliuko vartų. Šiuo metų laiku saulė leisdavosi anoj pusėj už aštrių eglyno viršūnių, tartum guldavosi ant ilgo dantyto pjūklo ir, susižeidusi į tas aštrumas, vakaro krauju nutaškydavo trečdalį dangaus.

Už vartų – kiemo keliukas. Toks neilgas, su dviem geltonuojančiom vėžem, gysločių ir dobi-liukų juosta tarp jų. Jis atsiduria į žvyrkelį, o kitoj žvyrkelio pusėj – jau dirbama Beržonskienės žemė ir vėl eglynas su šviesesniais beržų, alksnių, juo-dalksnių būreliais. Pro langą nematyti visos Beržonskienės sodybos, tiktai daržinė ir didelio moli-nio tvarto galas, tačiau, prisikišus prie pat lango ir pasikreipus į dešinę, galima pamatyti ir patį namą: didelį, dviejų galų, su stikliniu prieangiu ir rudu skardiniu stogu.

Paukštis, pakilęs iš eglynų ir skrisdamas į pie-tus, matytų visai kitokį vaizdą. Tai didelis žemės plotas su dirvom ir sodybom, apsuptas eglynų, be-veik taisyklingas ovalas, tik žvyrkelis kerta jį ne per patį vidurį, o kiek šoniau: dešinėj – Beržonskienės žemė, o kairėj – jų trijų: jos, Paulinos, tėvų, Jazbu-čio ir Miliaus. Būtų lyg ir kaimas, tik kad labai ma-žas, tačiau savo vardą ir jis turi: Dvaralis. Gal labai seniai čia ir buvo koks dvarelis, nebent toj vietoj, kur dabar Beržonskienės pastatai, tik niekas jau ne-beatmena, niekam tai ir nebėra svarbu.

Paulina nebeturi tėvų, kitame trobos gale gy-vena brolio šeima. Jos tėvai, kaip ir senis Beržons-kis, išmirė vienas po kito pačioj karo pabaigoj, ta-čiau Vaitkus dar spėjo pasirūpinti dukters likimu: – Turtų palikti aš tau neturiu iš ko, bet nu-pirksiu siuvamąją mašiną ir dvejus metus galėsi mokytis Mažeikiuose pas Aleksandravičienę į kriaučkas, esu jau susitaręs. Ar esi girdėjusi apie tokią?

– Esu!.. Rygoj pas vokyčius amato mokėsi!..

Kai Paulina susijaudindavo, jos akyse tarsi už-sidegdavo dvi mažos elektros lemputės, nušviesda-mos visą veidą. O tėvas ir dar pasakė:

– Dar užrašiau tau mažąjį daržą ir tą dirvelę, kur ši metų miežiai, ir pusę trobos, galėsi alkieriuoj siūti ir karšintis.

Ir tos lemputės staiga užgeso.

Vienu žodžiu tėvas nusakė visą jos būsimą gy-venimą: be vyro, be šeimos, be vaikų, – žilos sen-mergės, palinkusios prie siuvamosios mašinos prie-šais savo alkieriaus langą, už kurio – tik kiemo žolė, keliukas tarp dirvelių ir tamsi eglynų juosta su šviesesniais beržų guotais.

Iki tų Mažeikių ji, galima sakyti, nebuvo dorai kojos iš kiemo iškėlus, tiktai nuo pat kūdikystės – su motina į bažnyčią, tiktai su trimis Beržonskio berniukais – į miestelio mokyklą, kol baigė ten še-šis skyrius, o daugiau niekur. Ir vis – mišku du ki-lometrus, kol pasimato bažnyčios bokštai, ir tuomet jau drąsiau, o kai jie tolsta ir mažėja už nugaros – iš artėjančio eglyno tartum papučia šaltas baimės vėjas, pašiurpsta oda, bet vis tiek reikia eiti, o bėgti negalima, nes motina yra prisakiusi: jei bijai – nie-kuomet nebėk, baimė greitesnė, pasivys ir pa-smaugs!.. Ji tokia ir augo: baikšti, smulki, šviesių plaukų, kažkuo panaši į pavasarinę ožkelę.

Kai tėvas mirė, ji labai norėjo užmiršti jo žo-džius apie karšatvę. Kaip galima ilgai pykti ant savo tėvo, o dar mirusio. Tačiau kiekvieną rytą, kai šukuodavosi plaukus, jai viską primindavo veidro-dis.

Bet ir be veidrodžio ji visą gyvenimą prisimins tą karštą liepos sekmadienį. Jodvi su motina grįžo iš bažnyčios, pasisėmė iš šulinio vandens ir atsi-gėrė, tada motina pasakė:

– Persivilk ir įlipusi paskabyk trešnių. Iš tos geltonosios.

Ji persivilk, pasiėmė kreželį ir įlipo. Priskynė beveik pilną, o daugiau nieko neatsimena.

Keturias paras jos nebuvo. Nei kūne, nei prote. Dar tą pačią pavakarę atėjo senoji Beržonskienė, žiūrėjo, žiūrėjo, paskui pasakė:

– Tik nejudinkit, jėzaumarija, ir nekušinkit! Nė mažuoju piršteliu!.. Jeigu atsibus, – atsibudusi palengvėliais gyvens.

efoto.lt nuotr.

Kai Paulina pirmą kartą vėl išėjo į kiemą, iš ša-lies galėjo pasirodyti, kad ji, pakreipusi galvą prie peties ir kiek į viršų, klausosi aukštai giedančio vieversio, tačiau – kokio vieversio, jeigu jau buvo iš-kritęs pirmasis sniegas!.. Tyriausias pasaulis iš naujo atsivėrė aplinkui, ji bijojo, kad dabar jis at-rodys kitaip, kaip kreivai pakabintame paveiksle, bet taip nebuvo: trobos Dvaralyje tebestovėjo sta-čios, ir eglynai aplinkui tebežaliavo stati.

Ji dabar ir gyveno palengvėliais.

Bet vieną vasarą, Beržonskienės paprašyta, ji nuėjo į rugiapjūtės talką. Rugius kirto ketu-riais dalgiais, kirto Milius ir trys Beržonskio sūnai, vyrai kaip liepos, visi trys gimę pamečiui, vienas už kitą aukštesnis ir stipresnis. Beržonskie-nės nebuvo prie rugių, ji liko namie ir virė talki-ninkams valgymus. Paulina rišo po Povilo, su ku-riuo miestelio pradinėjėjo į tą pačią klasę. Dirbo viename prakaite, bet atlaikė kartu su kitais. Visą ilgą dieną išbuvo pasilenkusi, o nė karto nebesus-vaigo galva, ir migla net trumpam nebeužplaukė ant akių. Kaip ji vakare džiaugėsi!..

Visi trys Beržonskio sūnai tebebuvo nevedę. Povilas – tas suprantama, jis mokėsi Kauno uni-versitete, bet universitetą vokiečiai jau buvo už-darę, tačiau ko ligi šiol nevedė abu vyresnieji? Ar dėl to, kad aplinkuiėjo karas ir niekas nežinojo, grįš negrįš rusai, ar dėl to, kad senoji Beržonskienė dar nenorėjo atiduoti marčioms samčio?

O paskui buvo tie ramūs vakarai ant žvyrkelio, kai saulė palengva guldavo ant eglynų, o jie vaikš-čiodavo ir vaikščiodavo negarsiai kalbėdamiesi, ne-pritrūkdami žodžių nė vienai minutei, – nuo pat kraštinės dirvelės iki didžiojo ažuolo, kur miškai už-daro savo ovalą, o kelias smunka tolyn pro medžių kamienus. Jau patį pirmąjį vakarą, kai jiedu atsi-sėdo ant žolės po tuo ažuolu, Povilas išsitraukė iš švarko kišenės perlenktą žurnalą ir parodė jai:

– Nori pažiūrėti? Čia aš.

Nuotraukoje iš tikrųjų buvo jis: su studentiška kepuraite, kiek pakreipta ant šono, ir plaukų gar-bana, išlindusia iš po jos. Net gražesnis nei čia pat sėdintis. Stambesnėm raidėm – jo pavardė, o po ja – eilėraščiai.

– Povilai, – pasakė ji, – juk tu Povilas, o čia pa-rašyta – Paulius?

– Matai... Povilas nėra pats poetiškiausias var-das. Poetams leidžiama ne tik vardus, bet ir pavar-des pasikeisti. Pavardės aš nekeičiau, nes Beržons-kis Lietuvoje tēr tik vienas poetas.

Jos akyse staigiai blykstelėjo tos dvi lemputės ir tuoj pat neužgeso, o galvoje pasigirdo lyg koks šūks-nis: „Jėzau!.. Jis – Paulius, o aš – Paulina!..” Bet ji nieko nepasakė garsiai, o tik sėdėjo, visa nustėjusi, klausydamasi, kaip to šūksnio aidas grimzta kažkur gilyn į kūną. Pasakė pats Paulius:

– Matai, kaip gražiai dera? Aš – Paulius, o tu – Paulina?..

Ir pabučiavo ją.

Ji išsigandusi šūktelėjo:

– Pauliau!.. Kaip tu gali... Juk aš ir nemokyta, ir!..

O pabaigą ištare vienomis lūpomis:

– ...ir kreiva...

Paulius jai atsakė ramiai, gal tik kiek lėčiau tardamas žodžius:

– Matai, poetams ne tiek rūpi išviršinis moters grožis, kiek jų siela. O tavo siela tyra ir graži kaip...

– jis pakėlė akis į viršų ir pasižiūrėjo į ažuolo šakas.

– Kaip baltoji rožė!

Ji išdrįso paklausti:

– Pauliau, o apie ką tie tavo eilėraščiai?

– Apie tėvynę ir laisvę!.. Tuoj aš tau paskaity-siu.

Kitais vakarais jis irgi jai skaitydavo savo eilė-raščius, tik ne iš to žurnalo, ten tiek daug jų ir ne-galėjo būti, o iš tokios pastoros užrašų knygutės, ku-rią visur nešiojosi su savim. Ten buvo ir eilėraštis apie jų meilę. Tiesa, paties žodžio „meilė” jame ne-buvo, tiktai apie baltąją rožę, kuri mėnesėtomis naktimis šviečia kaip auksinė. Paulina pati suprato, kad čia apie jų meilę.

Dabar sekmadieniais, nepraleisdama nė vieno, Paulinaėjo į bažnyčią ir karščiausiai dėkojo Šven-čiausiajai Panelei už tai, ką ši buvo jai atsiuntusi. O vakarais, prieš užmigdama, niekuomet neužmirš-davo pasimelsti:

– Jėzau Kristau, kursai tiek kentėjai, už ką man tokia laimė? Už ką?

Užmigdavo taip nieko ir nesužinojusi.

Baigėsi karas, vėl užėjo rusai.

Už žvyrkelio po plačią sodybą vaikščiojo trys Beržonskio sūnai ir dirbo visokius ūkio darbus. Ru-sai pradėjo imti lietuvius į savo kariuomenę. Jauni vyrai, kurie dar nebuvo išėję į partizanus, turėjo slėptis, kad nepaimtų, ir laukti, kol ateis amerikoi-nai ir kartu su mūsų partizanais išmuš tuos rusus iš Lietuvos žemės. Niekas nemanė, kad jie ilgai min-dys ją kaip savąją.

Vieną vakarą, prieš saulėlydį, tuo geruoju jų dviejų laiku, atėjo Beržonskienė:

– Povilas liepė atsiprašyti, kad negalėjo nė at-sisveikinti.

– Jėzau!.. Kur Paulius?..

– Išėjo mano sūnai į mišką. Pati pasakiau ir dar peržegnojau: eikit ir negrįžkit, kol Lietuva ne-bus laisva!..

– Kur visi dabar? Ar pas partizanus, ar tik šiaip slapstosi?..

– Kas gali žinoti?.. – nusuko Beržonskienė akis.

– Jauni, smarki vyrai, kas pasakys, kuriuo taku miške pasuko?.. Ir tu geriau nežinok.

Kai Beržonskienė išėjo, Paulina net šūktelėjo:

– Kokia aš durnė!.. Kokia plumprotė!.. Juk Pau-liaus motina jau viską pasakė!..

Dabar jos vakarinė malda pasikeitė:

– Jėzau Kristau, kursai tiek kentėjai, išsaugok Lietuvą, išsaugok Paulių, išsaugok mūsų... Amen.

Žodžio „meilė” savo maldoje ji nedrįsdavo iš-tarti.

Jos dienos liko tartum tokios pat, tiktai pasi-keitė naktys. Iš vakaro ji užmigdavo jautriu, bukš-čiu pelytės miegu, vis prabusdama ir prabusdama nuo kiekvieno šlumstelėjimo, stuktelėjimo, tarsi girdinti, kaip net juodžiausioje rudens tamsoje ap-link šulinio svirtį skraido pelėdos. Ji ir pati neno-rėdavo kietai užmigti. O jeigu neišgirs labai tylaus, atsargaus beldimo kiemo pusėje į langinę: tuk tuk?.. Ir vėl po kurio laiko dar tyliau: tuk tuk tuk... Pati ži-nojo, kad nesulauks, bet ir negalėjo, ir neleido sau kietai užmigti. Iš ryto skaudėdavo galvą, akys pra-dėjo matyti prasčiau, ir sunku būdavo tiesiai nu-siūti siulę. Ji tartum pati nuvažiuodavo į šoną kartu su klydinėjančiomis po galvą mintimis.

Pasikeitė ir jos savaitės. Anksčiau kiekvienas sekmadienis pradėdavo artintis neskubėdamas ir iš

Nukelta į 5 psl.

Zyplių dvaras prikeltas naujam gyvenimui

Algis Vaškevičius

Šakių rajone esantis Zyplių dvaras – vienas pačių jauniausių Lietuvoje, neturintis ir 200 metų. Visai neseniai, gegužės mėnesį, oficialiai baigti dvaro centrinių rūmų restauravimo darbai ir pastatas pridotas valstybinei komisijai. Taip apvainikuotas daugiau kaip dešimties metų darbas, nes 2002-aisiais, kai buvo pradėti atstatymo darbai, dvaro rūmai buvo nuniokoti, kiauru stogu, stovėjo krūmynuose ir atrodė, kad vargu ar juos pavyks kada nors sutvarkyti.

„Dešimt metų – ilgas laiko tarpas. Dvarui atidavėme daugybę laiko, pastangų, atstatymo darbai kainavo apie 12 milijonų litų, iš jų apie 5 milijonai – Europos Sąjungos fondų lėšos, o likusi dalis – Vyriausybės, kultūros paveldo departamento, Šakių rajono savivaldybės lėšos. Dabar čia verda gyvenimas, renginiai suplanuoti iki pat metų pabaigos, kasdien sulaukiame šimtų lankytojų – savaitgaliais prie dvaro stovi po kelis autobusus lankytojų, per metus jų užsuka apie 30 tūkstančių“, – vardija dvaro atstatymo entuziastas, šalia esančios Lukšių seniūnijos, kuriai ir priklauso dvaras seniūnas Vidas Cikana.

Pats būdamas skulptorius, sukūręs per 120 rūpintojėlių, iš medžio ir akmens padaręs šimtus skulptūrų, kurios puošia ir Lukšius, ir kitus Lietuvos miestus bei miestelius, jis puikiai suprato, kad Zyplių dvaro rūmus būtina remontuoti, nes tai labai įdomus neobaroko stiliaus pastatas, esantis geroje ypatingu parku, užimančiu 21 hektaro plotą ir su vienintele tokia Lietuvoje skroblų alėja. Tolesnis delsimas būtų reiškęs visišką dvaro sunaikinimą.

Šio dvaro ansamblį sudaro vienuolikos pastatų grupė: rūmai, dvi ofisinės, virtuvė, karvidė, arklidė,

Buvusiose arklidėse veikia dailės galerija

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Pradėjus dvaro atstatymo darbus, pirmiausia atstatytos arklidės, kurios buvo geriausiai išsilaičiusios – čia įkurta dailės galerija, nuolat rengiamos parodos, vyksta dailės plenerai, įvairūs minėjimai, vakaronės, susitikimai. Čia renkasi Arvydų klubo nariai, taip pat susitinka Šakių LIONS klubo nariai. Visoje Lietuvoje yra gerai žinomi čia rengiami skulptorių plenerai „Zyplių žiogai“, kurių siela – tas pats V. Cikana.

Dar tada, kai rūmai buvo neatstatyti, o veikė tik dailės galerija buvusių dvaro arklidžių pastate, per metus čia apsilankydavo apie 10 tūkstančių svečių. Dabar, kai lankytojus pakvietė pagrindiniai dvaro rūmai, būna renginių, kai dvaro teritorijoje susiburia keli tūkstančiai žmonių. Taip buvo šiemet per Jonines – V. Cikana apskaičiavo, kad Jonines čia šventė apie 3,5 tūkstančių lankytojų.

Už Europos Sąjungos fondų skirtus beveik 5 milijonus litų buvo sutvarkyta pagrindinių rūmų santechnika, atnaujintos stogų konstrukcijos ir danga, sudėti langai ir durys. Rūmuose sutvarkyta elektros instaliacija, išvedžiotos šildymo trasos, sutvarkyta kanalizacija, atvestos dujų trasos, apšiltintas arklidžių stogas, baigta mūryti antroji arka.

Daug darbų atliko profesionalūs statybininkai, bet smulkesniems aplinkos tvarkymo darbams seniūnas pasitelkė vietos bedarbius – taip buvo išspręstas ir bedarbystės klausimas Lukšių seniūnijoje.

Pagal remonto metu rastas detales specialistai atstatė koklių krosnis, naudodami autentiškas plyteles, kurioms – daugiau kaip 160 metų. Buvo restauruoti koridoriai, pagal nuotraukas atkuriami paneliai, sienos, lubos su rozetėmis. Atstatytus rūmus puošia senieji laiptai, originalūs šviestuvai, kelerios išlikusios durys.

„Kai pradėjome kasinėti, nemažai įvairių statinių atradome po žeme. Kai kurių iš jų paskirties nepavyko nustatyti, bet akivaizdu, kad čia buvo erdvūs vyno rūšiai, ledainė. Pavyko atrasti nemažai buvusių namų apyvokos daiktų detalių ir fragmentų, kitų rodinių, kuriuos lankytojai gali pamatyti rūmų salėse įrengtuose stenduose. Patalpų viduje ištis daug, tad rodome ir įvairių menininkų dailės darbus, viena paroda keičia kitą“, – sakė V. Cikana. □

Rūmų salėse – daug įvairių rodinių

Koridorius papuošė 160 m. senumo autentiškos plytelės

Pagrindiniai dvaro rūmai

tvartas, svirnas, ratinė, kumetynas, šunidė. Dvaras įrašytas į Lietuvos nekilnojamųjų kultūros vertybių sąrašą.

Zyplių dvarą 1848 metais pradėjo statyti Polocko gubernijos dvarininkas Jonas Barkovskis, vėliau valdymą perėmė dvarininkas Tomas Potockis, kuris 1891–1901 m. iš pagrindų pertvarkė dvaro sodą – rūmus ir parką. Rūmai iš pradžių buvo vienaaukštis kuklių klasicistinių formų pastatas, o grafas iš abiejų pusių pastatė naujus dviaukščius korpusus su mansardomis, pakeitė centrinės dalies planą, šlaitinis stogas buvo perdarytas į laužytos formos mansardinį. Rūmai tapo originalių neobaroko formų, kurios šiandien gana retos Lietuvoje.

1919 m. Lenkijos kariuomenei užėmus Seinus, į Zyplių dvarą perkelta ir jame trejus metus veikė kunigų seminarija. Ją iškėlus į Gizus, čia atidaryta dvimetė žemesnioji žemės ūkio mokykla, veikusi iki Antrojo pasaulinio karo. Karo metu Zypliuose buvo įkurta apskrities ligoninė. Po karo rūmuose įsikūrė kolūkio valdyba, apylinkės vykdomasis komitetas, vėliau buvo įrengtos gyvenamosios patalpos. Jose gyveno ir nemažai iš tremties Sibire grįžusių šeimų

Lygumų, akmenų ir retų muziejų kraštas

Pažintinis turas po Žemaitiją

Trečioji stotelė: „Auksinio elnio“ dvaro sodyba – danieliai ir didžiausias Baltijos šalyse motociklų muziejus

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

„Auksinio elnio“ dvaras yra Žemaitijos širdyje, Telšių r., netoli Tado Blindos gimtinės, jo priesaikos pušies, Šatrijos kalno, Biržuvėnų dvaro bei piliakalnio. 8 ha kaimo turizmo sodyba ribojasi su Virvytės upe, kur plaukiojama baidarėmis, gaudomi upėtakiai. Be pagrindinės pilies, čia yra dar keletas gyvenamųjų trobesių apartamentų. Tvarka ir grožiu primena Palangos gintaro muziejaus parką – tvenkiniai, tilteliai, akmenimis grįsti takai ir mediniai takeliai dviračiams ir pėstiesiems.

Nors dvaro savininko – Albino Monstavičiaus nematėm, jo gidas (kartu ir danielių, ir motociklų prižiūrėtojas) Vaidotas Grubliauskas viską aprodė ir sklandžiai, kaip tikras televizijos komentatorius, papasakojo, atsakė į klausimus.

Pasirodo, jo šeimininkas yra unikali asmenybė – priklauso Klaipėdos baikerių klubui „Chimeros“, į jų parodas važiuoja savais kariniais motociklais iš savo neseniai (prieš trejetą metų) sukurto senovinių motociklų muziejaus, kuriame per 40 retų prižiūrimų ir važiuojančių modelių (išskyrus medinį eksponatą suvenyrą), taip pat yra ir keletas unikalių šiuolaikiškų. Muziejus šildomas, „kad pelėsis neišgautų“, motociklai „tepami“, todėl čia savitas, vyrams toks malonus garažo kvapas.

Kiek toliau – danielių žvėrinčius, kvapai keičiasi. Mat Albinas Monstavičius, be savo pagrindinio darbo (UAB *Kietasis biokuras* vadovas), kartu

„Auksinio elnio“ dvaro takeliai

yra ir užkietėjęs, savotiškas medžiotojas, kuris labai myli gyvūnus. Šioje savo sodyboje augina danielius, kuriuos paleidžia į laisvę – šiemet pavasarį į miškus paleido jų 45. Sodyboje dar yra medžioklės trofėjų muziejus, kuriame saugomi ragai, iltys, iš jų sunertas sietynas – žvakidė; kieme – elnių, danielių

aptvarai, apžvalgos bokštai. „Auksinio elnio dvaras“ mėgstamas vestuvinių, o labiausiai – šeiminių draugų baikerių, kurie čia mielai rengia bendras ir šeimynines šventes. Kieme, tarp Lietuvos ir Žemaitijos vėliavų, plevėsuoja Auksinio elnio vėliava. □

Modelis Hildebrandt&Wolfmüller, 1488 cc, Vokietija, 1894 m.

Medinis motociklo modelis.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotraukos

Šv. Paulina

Atkelta iš 3 psl.

tolo, ramiai ir gražiai, ir ji laukdavo jo, nes vėl galės eiti mišku į bažnyčią. Juk jau vien tasėjimas yra minčių nešimas kažkam toli esančiam, nematomam, dunksančiam. Neši tas mintis lyg kokioje procesijoje, nors ir žinai, jog eini vienas. Nun ši, tyliai padėsi papėdėje, ir tau bus labai gera.

O dabar ji jautėsi nešanti savyje didelį kieta indą, į kurį jau nuo pat pirmadienio kapsi labai šalti ir tamsūs lašai. Kai sekmadienio rytą išeidavo iš miško ir priešais iškildavo abudu bažnyčios bokštai, tas indas jau būdavo persipildęs. Ji pradėdavo drebėti it nuo šalčio, linkdavo per kelius kojos ir siaubingai įsikaudėdavo galvą.

Jau du kartus juos matė, nušautus ir pamestus, ir abudu kartus jie ten gulėjo po tris, bet tai buvo ne Beržonskiai, o vidurinysis – labai panašus, bet ne Paulius. Tiek tada ir galėjai žinoti: jeigu niekas nematė nušauto, vadinasi, dar gyvas. Jeigu nušovė ir

užkasė, vis tiek nesužinosi kur.

Tais metais, kai Paulius išėjo į mišką, sugriuvo brolienė. Pačiu laiku sugriuvo. Paulina gal būtų iškvašusi nuo kiutojimo savo alkieriuje, nuo žiūrėjimo į tuščią žvyrkelį, kuriuo pravažiudavo tiktai kledaras sunkvežimis, pilnas prisėdęs sribokų ir kareivių. Kartais sribokai dienomis ir patys apsilankydavo. Visu būriu, žinoma, nes po vieną nevaikščiojo. Ar nebuvo užėję banditai?.. Ką apie juos esat girdėję?.. O gal vis dėlto užėina?.. Brolis atsi-pirkdavo keliais naminės buteliais, visuomet tam reikalui turėjo. Visi turėjo ir beveik visi virė, nes naminė per karus, sugriuvimus ir sumaištis atstojo pinigą ir niekada nenuvertėjo.

Ir brolis, ir brolienė buvo jauni ir sveiki žmonės, bet vaikelis gimė silpnas ir menkas, klykdavo kiauras naktis, jam kažką skaudėjo. Blogiausia, kad nežinai, ką kūdikiui skauda, todėl niekuo ir negali padėti, tik nešioti ant rankų, čiūčiuoti ir gailėtis. Prieš karą miestelyje buvo daktaras, geras daktaras, bet per pirmąjį rusų užėjimą jį išvežė, dabar dideliuose, gražiuose jo namuose ir buvo įsikūręs pats sribokynas. Tiesa, vietoj daktaro iš kažkur atsiklydo kažkoks felčeris ne felčeris, šundaktaris ne

šundaktaris, kuris ir žmones gydė, ir paršelius peiliavo. Kas tokiam patikės mažą vaiką? Ir iš gailėsčio, ir dėl širdies gerumo Paulina pasisiūlė padėti brolienei, kuri jau eidavo per kiemą svyruodama. Siuvimo beveik nebuvo, nes po karo niekur negalėjai nusipirkti net paprasčiausio kartūno skiautės, iš miestelio jai atnešdavo tiktai išardyti ir išversti vien kokį švarkelį ar sijoną. Savo daržą nusiravėjo keturis kartus, tiek pat kartų būtų ir bulves apsi-kaupusi, bet brolis pasikinkė arklių ir apvagojo, dėl ko ji net nuliūdo. Tačiau sekmadieniai buvo jos. Nė už ką nebūtų atsakiusi ir toėjimo per mišką, klupinėjančiomis kojomis, ir tos stingdančios baimės artėjant miestelio aikštei.

Beržonskienė nuo to karto daugiau nebuvo atėjusi, o brolienė, kuri vis bėgo pas ją patarimo ir net vaikelį nešė parodyti, – brolienė sakė, kad yra smarkiai pasiligojusi. Todėl Paulina ir nustebo, kai prieš pat saulės laidą pamatė ją ant žvyrkelio, apsigaubusią didele skara ir po ja kažką nešančią, gal kokį krežį. Aišku, kad eina pas juos, juk jų troba buvo kraštinė, tik ne į miestelio pusę. „Jėzau!.. – per-smelkė Paulinai širdį.

Nukelta į 8 psl.

Kultūros kronika

2013 07 09 – 2013 07 28 Vilniuje, galerijoje „Arka“ vyks Tarp-tautinės tekstilės miniatiūrų bienalė „Mintys – tai ...“ Bienalė sukvietė net 87 dailininkus iš 25 pasaulio šalių – nuo Baltijos valstybių iki tolimiausių pasaulio kampelių (Australijos, Japonijos, Lotynų Amerikos) į bendrą tęstinį renginį, gvildenantį aktualias šiuolaikinio žmogaus egzistencijos problemas. Kokie mes esam, kas lemia mūsų aplinką? Parodos koncepcija remiasi metafizikų teiginiais, kad materialusis ir dvasinis pasaulis – neatsiejami, kad mintys – materialios, o žmonių galvose vykstantys nematomi mąstymo procesai sukuria tikrovę – realius daiktus, reiškinius, emocijas. Dailininkai buvo kviečiami suteikti savo mintims meninio kūrinio formą, nesvarbu, kokį raiškos būdą jie pasirinktų – lygaus paviršiaus ar tūrinės kompozicijos, tradicinio kūrinio ar inovatyvaus, tarpdisciplininio projekto.

2013 07 12 – 2013 07 14 Trakuose vyko „Tamsta muzika festivalis“. Į Trakus buvo galima nuvykti muzikiniais traukiniais, įsilieti į pagrindinę šurmuliuojančią gatvę su ten veikiančiu „Svajonių turgeliu“ ar nuplaukti muzikiniu laivu iki Trakų pilies pušiasalyje įsikūrusių scenų. Festivalyje dalyvavo tokie žinomi atlikėjai, kaip iš Jamaikos kilęs SHAGGY, Lietuvoje jau pabuvoję, šiuo metu sparčiai kylantys atlikėjai „QUADRON“ iš Danijos, „CORTES“ grupė iš Londono (UK) su nuostabaus balso atlikėju. Be užsienio žvaigždžių, pasirodė per 20 Lietuvos atlikėjų, grupių, muzikantų. Po koncertų bei naktinės diskotekos atsigauti padėjo specialiai organizuojama rytinė jogos, taichi mankšta. Nuo kempingo iki scenų kursavo autobusai bei muzikiniai laivai.

2013 07 03 – 2013 12 15 VU bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje veiks ypatinga paroda „Sub signo nobilitatis: Po kilmingumo ženklų“. Paroda skirta Lietuvos pirmininkavimui Europos Sąjungos Tarybai, joje atsispindi Lietuvos valstybės vieta ir reikšmė Europoje, nuo savarankiškos valstybės iškilimo XIV a. iki pat jos žlugimo 1795 m. Šioje parodoje eksponuojama tai, kas apibūdina valstybės – taip pat ir Lietuvos – statusą tarp kitų regiono šalių: įvairūs dokumentai, atskleidžiantys įtakingų ir visoje to meto Europoje žinomų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kunigaikščių bei didikų giminių istorijos ištakas, unikalūs žemėlapiai, liudijantys Lietuvos valstybės sienų ir teritorijų raidą. Parodoje galima pamatyti Anglijos, Prancūzijos, Olandijos, Vokietijos, Italijos, Belgijos, Čekijos, Portugalijos, Rusijos diduomenės, o taip pat ir įvairius senuosius valstybinius herbus, žemėlapius bei Europos miestų vaizdus su jų simboliais ir herbais.

Tiesiog neįtikėtina istorija

Romualdas Kriaučiūnas

Romualdas Grigas. *Dienoraščio langą pravėrus – 10 mano jaunystės metų (1956–1965)*. Knygų kelias. Vilnius, 2011

Įsivaizduokite tokią istoriją – dvidešimties metų jaunuolis dešimt metų rašė savo dienoraštį, pradedant Vengrijos sukilimu 1956 metais, gyvendamas Maskvoje ir Lietuvoje. Tame dienoraštyje išsakytos jo slapčiausios mintys ir troškimai, išvardinta daug asmenų. Jeigu KGB būtų tą dienoraštį atradę, autoriui, ir ne jam vienam, būtų buvę garantuoti bilietai į baltųjų meškų karalystę Sibiro šiaurėje. Nors autorius sovietinio saugumo buvo įtariamasis dėl antitarybinės veiklos, jo bute niekada nebuvo padaryta krata. Jis labai naiviai buvo įsitikinęs, kad turimas Komunistų partijos nario bilietas jo kišenėje – geriausias draudimas, duodąs jam šiek tiek laisvės galvoti ir apie tai dienoraštyje rašyti. Pats autorius „Pratarmėje“ rašo, kad saugumo nebuvo pilnai „iššifruotas“ ne dėl to, kad gyveno Maskvoje, bet dėl to, kad buvo pramokęs turėti du veidus. Tuo lengva patikėti.

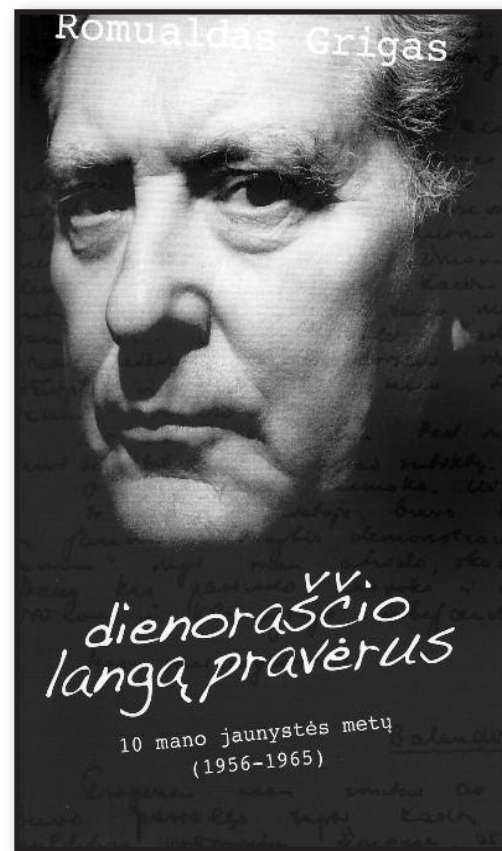
Knygos metrikoje autorius pristatomas kaip žymus sociologas, vienas tautotyrų ir socialinės antropologijos Lietuvoje pradininkų. Dienoraštis prasideda sovietų žiauriai numalšintos 1956 m. revoliucijos Vengrijoje paminėjimu. Dvidešimtmečio jaunuolio ranka jausmingai aprašo tuomet Sovietų Sąjungos sostinėje Maskvoje studijavusio autoriaus ir kitų lietuvių studentų, o vėliau ir latvių bei estų pastangas puoselėti tautinę tapatybę ir nepriklausomybės atgavimo viltį. Vėliau tos pastangos tęsėsi, daliai Maskvos lietuvių aspirantų (doktorantų) susibūrus į politizuotą klubą, KGB slap-tai sektą ir negailestingai sutriuškintą. Knyga papildyta to meto ir dabartinėmis nuotraukomis, dienoraščių įrašų ir dokumentų faksimilėmis, įdomiais paties autoriaus komentarais. Knygoje paminėta beveik 1 000 asmenų, kurių paiešką palengvina asmenvardžių rodyklė.

Man didelį išpūdį paliko autoriaus komentarai, kuriais paaiškinami ar praplečiami prieš penkiasdešimt ar daugiau metų dienoraštyje aprašyti įvykiai bei mąstymai. Tokio tipo dienoraščio iki šiol nebuvo matęs. Tokiu būdu istorijos užmarštin keliaujantis dienoraštis tarsi atgaivinamas naujam gyvenimui. Esu nemažai skaitęs partizanų, pogrindžio darbuotojų, tremtinių ir kitų antikomunistinių požiūrių turėjusių atsiminimus, išsaugotus dokumentus bei patirtas kančias. Dabar pirmą kartą tenka susipažinti su lietuvių komunisto mintijimu, patirtimi ir išgyvenimais.

Įdomus sutapimas – Romualdas Grigas ir aš ne tik turime tą patį vardą, bet esame gimę beveik tuo pačiu metu. Iš tiesų, jis yra už mane keturiomis dienomis jaunesnis. Kitas sutapimas – jis savo dienoraštyje aprašo savo gimtinę ir mano buvusią parapiją – Naujamiestį prie Panevėžio. Studijuodamas Maskvoje, jis grįždavo į Naujamiestį aplankyti savo motinos ir sesučių bei brolio. Spėju, kad toje pat bažnyčioje buvome pakrikštyti. Tad labai nustebau, internete ieškodamas autoriaus biografinių duomenų ir rądęs, kad jo gimtinė – Asteikių kaime, Kretingos ar Radviliškio rajone.

„Leidėjo žodyje“ Petras Jonušas stebisi autoriaus drąsa ir atvirumu. Leidėjo teigimu, autorius palyginti nedaug nukentėjo, o jo dienoraštis su sovietų okupantų „šventvagystėmis“ sėkmingai pasiekė mūsų dienas. „Pratarmėje“ pats autorius apgailestauja, kad tokia gausybė istorijos pranyksta be jokio pėdsako.

Nebandysiu aptarti viso dienoraščio. Jį reikia patiems skaityti. Paminėsiu tik keletą atvejų, kurie atkreipė mano dėmesį. Prie vienos nuotraukos įdėtas prierasas: Bartuško ežeras prie Plinkšų. „Beje, tai tie patys Plinkšiai, kuriuose 1944 m. rudenį formavosi lietuvių savanorių būriai kovai su raudonaisiais. Šios armijos gretose tuo metu buvo Voldemaras Adamkevičius –

būsimasis Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus” (173 psl.). Kitoje vietoje autorius rašo, kad verkęs, kai užmušė Patrią Lumumbą. Mintimis veržiausi į Kubos revoliuciją. Skaudžiai pergyvenau dėl Brazilijos prezidento Žano Kuadro nušalinimo” (194 psl.). Jis taip pat išgyveno dėl JAV prezidento Johno Fitzgeraldo Kennedy nužudymo. Dienoraštyje kaip simfonijos leitmotyvas aidai autoriaus jausmai ir viltys, susiję su merginomis. Viena jų pagaliau tapo jo žmona. Susilaukė šeimos. Vyriausias sūnus Arvydas, nesulaukęs nė 35 metų, buvo nužudytas jau nepriklausomoje Lietuvoje.

Knygos pabaigoje autorius pateikia savo dienoraščio apibendrinimus. Autorius nuėjo kryžiaus kelius, kol gavo mokslinį laipsnį. disertacija buvo apginta 1980 m. lapkričio mėn. „Taip tapau pirmuoju Sovietų Lietuvoje sociologijos mokslų habilituoto daktaro laipsnį apsigynusiu asmeniu...” (342 psl.). Tik po penkerių metų specialiu paštu atkeliavo ir pats diplomatas.

Autorius teigia, kad priklausė kartai, kuri jau vaikystėje buvo paveikta sovietų ideologijos, visos su ja susijusios prievartos sistemos. „Tačiau mano kartai iš tėvų, iš anos Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo, dar buvo perteikta meilė savo gimtajam kraštui, savo kultūrai (...) Argi ne ta, ne mano karta aktyviausiai išitraukė į Sąjūdį? Į nepriklausomybės atkūrimą? Ir ar ne ji šiandien labiausiai išgyvena vilčių neįsikūnijimo dramą?” (345 psl.). Toliau autorius aiškina, kur buvo Atgimimo ir Sąjūdžio metais. Jis buvo išrinktas Lietuvos mokslininkų rūmų Sąjūdžio tarybos pirmininku. Ši grupė siūlė Sąjūdžiui aktyviau pasinaudoti jo vadovaujamos grupės intelektualinėmis ir organizacinėmis galimybėmis, tačiau tuo Sąjūdžio štabe rimtai nesusidomėta. Buvo deleguotas į Sąjūdžio suvažiavimą, bet jo turimas įgaliojimas buvo atšauktas. Jis spėja, kad ir tuomet tebeveikė KGB „juodoji ranka”. Kita galimybė, kurios autorius visai nemini, yra jo paties posakis, kad buvo pramokęs turėti du veidus. Spėju, kad Sąjūdžio dienomis į tokius buvo žiūrėta įtariai.

Knyga baigiama autoriaus šiuolaikinėmis mintimis apie Tautą, Tėvynę ir Pasaulį. Čia išsakyti trys paskutiniai sakiniai: „Žmonija ir jos sukurta civilizacija gali išlikti ir būti gyvybingos tik kultūros įvairovės dėka, tik žmogaus dvasinių dorovinių nuostatų puoselėjimo dėka, tik tautas ir jų valstybes saistančių tinklų nuolatinės ‘priežiūros ir atnaujinimo’ dėka. Priešingu atveju tai būtų panašu į Vakarų civilizacijos savižudybę. Ir ne tik Vakarų” (353 psl.).

Ačiū knygos autoriui už savo dienoraščio paviešinimą ir tų laikų istorijos pratęsimą iki šių dienų. □

Vertingos literatūrinės kraštotyros knygos

Antanas Balašaitis

Kūryba eina kartu su žmogumi visą jo gyvenimą, nes žmogus iš prigimties linkęs į meną, kaip teigia jo tyrėjai. Jau ir vaikai žaisdami kuria: piešia ant šaligatvio, jūros paplūdimy ar smėlio dėžėje stato pilis. Užaugę puošia savo butą, trobą, o sodybą gėlių darželiu ar alpinariumu. Neretas dar mokykloje kuria eiles, dainas. Todėl ir rašančių apie kūrybą ir kūrėjus netrūksta.

Populiarėjant ekskursijoms literatūrinėmis vietomis, lituanistas mokytojas Benjaminas Kondratas 1981 m. išleido knygelę apie iškiluosius lietuvių rašytojus „Kūrėjų pėdsakais“, skirdamas ją tokių kelionių mėgėjams, nes „mokykloje įgytos žinios apie rašytojus, jų gyvenimą, kūrybą nušvinta visai naujais atspalviais, kai geriau pažįstame kūrėjo asmenybę, jo gimtąją aplinką, darbo, kūrybos vietas“ (p. 3). Paskatintas knygos pasisekimo (ji buvo išleista 15 tūkst. egz. tiražu) ir būdamas įsitikinęs, kad rašytojo kūrybą galima geriau suprasti žinant jo biografiją, gyvenamąją aplinką, mokytojas ėmė kaupti medžiagą išsamiems literatūrinių ekskursijų vadovams ir tuo prisidėti prie geresnio mūsų kultūros pažinimo. Taip kilo sumanymas parengti seriją knygų, skirtų įvairių Lietuvos regionų kūrėjams, mirusiems ir gyviems.

Pirmoji šios serijos, pavadintos irgi „Kūrėjų pėdsakais“, knyga buvo išleista 2004 m. Kiekviena knyga skirta tam tikro regiono kūrėjams apžvelgti, tarsi įmanant jų gyventas vietas aplankyti per vieną ar dvi ekskursijos dienas. Buvo pridedamos ir maršrutų schemas. Pirmojoje buvo rašyta apie Kau no ir Šakių rajonų kūrėjus. Antroji – skirta Vilka viškio kraštui ir Mažajai Lietuvai. Trečioji – Prienų rajonui ir Kazlų Rūdos savivaldybei. Net dviejų knygų prireikė Marijampolės kraštui. Šeštojoje ir septintojoje aprašyti Tauragės rajone ir Pagėgių savivaldybėje pėdsakus palikę kūrėjai. Naujausioji, aštuntoji, skirta Jurbarko krašto kūrėjams.

Knygų turinys ir forma įvairi: nuo trumpų, ke liolikos eilučių biografinių duomenų, apybraižų ar net išsamios kūrybinio kelio analizės. Tokia analizė pateikta antroje knygoje apie mūsų poezijos lakštingalą Salomėją Nėrį. Vedžiodamas kūrėjų pėdsakais Alvite, knygos autorius eilėraščio „Tolimas sapnas“ posmais pateikia įtikinamą poetės tarsi gaudžią viso gyvenimo išpažintį jaunystės miestelio bažnytėlėje.

*Aš nedrąsi stovėjau
Pilioriun prisiglaudus,
O žmonės trankiai ėjo
Ir prie altoriaus spaudės.*

*Manęs čia nepažįsta
Pro gedulingą šydą,
Bet kojos žengt nedrįsta –
Tiek daug, tiek daugel klydę*

ir sulaukia atleidimo:

*Sakykloj kalba – keista! –
Jisai – iš Galilėjos:
– Tebūnie jai atleista,
Nes daug jinai mylėjo!*

Pasitelkęs rašytojo Vytauto Bubnio samprotavimus, mokytojas daro išvadą: „Nuėjusi sunkų ir skausmingą klaidų ir paklydimų kelią, jo gale Salomėja Nėris grįžta prie amžinųjų krikščionybės tiesų, prie jaunystėje karštai pamulto tikėjimo, todėl [...] prašo Dievo jai atleisti.“ Šio eilėraščio analizę ir biografijos komentarus turėtų perskaityti mokytojai, ruošdamiesi kalbėti apie S. Nėries poeziją ir lemtingus jos gyvenimo posūkius.

Serijos autorius paaikškina skaityto jams, kad knygoje „rašoma apie įvairių krypčių ir įsitikinimų kūrėjus, net ir tuos, kurie tarnavo Lietuvos priešams, okupan tams: tuo norima priminti ateities kar tams, kas jie buvo, kaip juos turime ver tinti, neužmiršti skaudžių tautai dalykų”

(„Kūrėjų pėdsakais. Marijampolė”, 2008, p. 10).

Daugiausia dėmesio šioje apžvalgoje norėtume skirti naujausiai serijos knygai „Kūrėjų pėdsakais Jurbarko krašte”, išleistai 2012 m. (436 p., tiražas 300 egz.). Nuo panašios apimties ankstesnių ši gerokai skiriasi savo sandara: tarsi nuo ekskursijos gido pasakojimų apie rašytojus autoriaus šioje knygoje pereita prie aprašomųjų kūrėjų enciklopedinio ži nyno abėcėlinės tvarkos. Knygoje paminėti ne vien iš šio krašto kilę rašytojai, bet ir kompozitoriai, jame bent keletą ar kelias dešimtis metų darbavęsi kultūros ir švietimo darbininkai, kraštotyrininkai, kunigai, kalbininkai.

Dėmesį atkreipė ilgoka pratarmė, kuriai vietoj antraštės (kaip ir ankstesnėse) pasirinktos epigra fu Vytauto Mačernio eilutės:

*Žmogau, aš žemėje radau įmintas tavo pėdas.
Sakyk, kas tu esi, jei nori čia palikti ženklus.*

Į poeto klausimą B. Kondratas atsako visomis knygoje teiktomis kūrėjų biografijomis. Pratarmėje sukaupta tarsi chrestomatija kelių dešimčių auto rių minčių apie rašytojus ir kūrybą, jos įtaką visuo menės ir asmenybės raidai, meno turinį ir paskirtį, etines vertybes. Tai labai pra vers literatūros mokytojams.

Pratarmę pradėjęs nuo Jono Avyžiaus minties, kad „rašytojas, jo kūryba yra vie nas svarbiausių katalizatorių, stimuliuojančių kultūrinę vi suomenės raidą”, ją paremia Juozo Grušo teiginiu, jog rašytojas turi „ugdyti geresnį žmo gų, kurdamas ir skleisdamas idealus, teigdamas idealesnio žmogaus modelius.” Primena mas ir filosofas Frydrichas Nyčė, teigęs, kad „menas yra didysis gyvenimo įgalintojas, [...] didysis gyvenimo stimu las”. O literatūrologo Regi manto Adomaičio pateikto il goko samprotavimo bene svarbiausia mintis „esminis litera tūros rūpestis – dvasinis žmo gaus prabudimas”, nes „tik ge ra knyga žmogų keičia.” Po kelių dešimčių rašytojų ir literatūrologų pacituotų ar atpasakotų minčių savo vertybinę poziciją pasako ir knygos autorius: „Jaunajai kartai reikia perduoti pilietines vertybes ir idealus, kultūrinį mūsų tautos palikimą, kuris būtinas, norint sėkmingai kurti Lietuvos ateitį. Ypa tingas dėmesys skirtinas lituanistinėms studijoms, gilinančioms sampratą apie mus, mūsų valstybės praeitį ir dabartį, mūsų visuomenę ir kultūrą. Tu rime suvokti, kad be lituanistikos nesugebėsime iš saugoti savo tapatybės, išlikti kaip tauta” (p. 14). Tą poziciją parodo ir aptariamoji knygų serija, kurią B. Kondratas apibūdina kaip literatūrinę kraštotyrą. Į ją mokytojas įsitraukė ilgiems metams. Renkant me džiagą, subrendo pasididžiavimas: „Turtinga šviesių žmonių Lietuva: kiekvieną šimtmetį kilo jie tary kas natūralu. Ne keistumas, o paprastumas yra šir dies, doros ir meno vertybės požymis” (p. 13). Tokią nuomonę remia ir poetė Aldona Ruseckaitė: „Po di džiaisiais literatūros medžiais turi augti mažesni krūmai ir pažemės žolynai, nes žemė negali būti tuščia. Visiems užteks vietos po saule” (p. 12).

Daug kūrėjų paliko pėdsakus ar tebegyvena ir Jurbarko krašte. Aštuntoje knygoje jų paminėta pustrečio šimto. Vienų pateikti trumpi biografiniai duomenys, kitiems skirtos išsamios apybraižos. Kiekviena iš jų pradedama epigrafu, kuriame pri menami svarbiausi kūrėjo nuopelnai ar eilėraščio posmeliu, atskleidžiančiu požiūrį į kūrybą ir gyve nimą. Plačiai aprašytas nuo 1929 m. Jurbarko gy venės ir šį miestą Vytauto Didžiojo paminklų pa puošęs skulptorius Vincas Grybas. Deja, prasidėjus karui ir vokiečių fašistų terorui, jur barkiškiečiai buvo bejėgiai ir skulpto riaus neišsaugojo: 1941 m. liepos 3-ją jis pirmas atgulė į fašistinio genocido aukų kapą (ši tragedija jautriai apra šyta žurnalistės Albinos Danisevičiū tės surinktuose prisiminimuose 1990–1996 m.). Okupacijų metais dėl ideologinių skersvėjų ilgai kentėjo ir skulptoriaus kūriniai: 1952 m. sunai kintas Vytauto Didžiojo paminklas Kaune (Aukštojoje Panemunėje), o 1992 m. atkurtas Laisvės alėjoje. Buvo „nupuoštas” ir paminklas Jurbarko pašalintas Vytis. Be atminimo lentos prie aukų paminklo, dabar V. Grybą mena kunigaikščio Ilarijono Vasilči kovo dvaro sodybos kontoroje, kur gy veno ir kūrė skulptorius, 1965 įkurtas memorialinis muziejus ir paminklas prie jo (autorius skulptorius Vladas Pleškūnas).

Paminklinis akmuo Stasiui Šimkui jo gimtinėje, Moliškių kaime

Skulptoriaus Vinco Grybo Vytautas Didysis Jurbarko.

Benjamino Kondrato nuotraukos

tum švyturiai širdies taurumu, šviesos troškimu, savo gyveni mu rodydami kelią į laisvesnį, šviesesnį, prasmingesnį gyve nimą” (ten pat).

Savo knygoje aprėpti tiek daug kūrėjų autorių, matyt, pa skatino Lietuvos kaimo rašytojų steigiamajame suvažiavime 1994 m. pareikšta nuomonė: „Tegu kuria tūkstančiai kūrėjų, vi siems užteks žemės ir dangaus. [...] Skelbiame: gražu ir dora tai,

kas natūralu. Ne keistumas, o paprastumas yra šir dies, doros ir meno vertybės požymis” (p. 13). Tokią nuomonę remia ir poetė Aldona Ruseckaitė: „Po di džiaisiais literatūros medžiais turi augti mažesni krūmai ir pažemės žolynai, nes žemė negali būti tuščia. Visiems užteks vietos po saule” (p. 12).

Daug kūrėjų paliko pėdsakus ar tebegyvena ir Jurbarko krašte. Aštuntoje knygoje jų paminėta pustrečio šimto. Vienų pateikti trumpi biografiniai duomenys, kitiems skirtos išsamios apybraižos. Kiekviena iš jų pradedama epigrafu, kuriame pri menami svarbiausi kūrėjo nuopelnai ar eilėraščio posmeliu, atskleidžiančiu požiūrį į kūrybą ir gyve nimą. Plačiai aprašytas nuo 1929 m. Jurbarko gy venės ir šį miestą Vytauto Didžiojo paminklų pa puošęs skulptorius Vincas Grybas. Deja, prasidėjus karui ir vokiečių fašistų terorui, jur barkiškiečiai buvo bejėgiai ir skulpto riaus neišsaugojo: 1941 m. liepos 3-ją jis pirmas atgulė į fašistinio genocido aukų kapą (ši tragedija jautriai apra šyta žurnalistės Albinos Danisevičiū tės surinktuose prisiminimuose 1990–1996 m.). Okupacijų metais dėl ideologinių skersvėjų ilgai kentėjo ir skulptoriaus kūriniai: 1952 m. sunai kintas Vytauto Didžiojo paminklas Kaune (Aukštojoje Panemunėje), o 1992 m. atkurtas Laisvės alėjoje. Buvo „nupuoštas” ir paminklas Jurbarko pašalintas Vytis. Be atminimo lentos prie aukų paminklo, dabar V. Grybą mena kunigaikščio Ilarijono Vasilči kovo dvaro sodybos kontoroje, kur gy veno ir kūrė skulptorius, 1965 įkurtas memorialinis muziejus ir paminklas prie jo (autorius skulptorius Vladas Pleškūnas).

Pabaiga kitame numeryje

Šv. Paulina

Atkelta iš 5 psl.

– Ar ne savo įkapes atneša man siūti!..” Ir žinojo, kad negalės atsisakyti.

Bet Beržonskienė dar nebuvo tokia silpna, kaip sakė brolienė. Paulina tuoj pat pasodino viešnią, ši savo krežį, uždengtą maišgaliu, pastatė ant grindų:

– Tai kaip gyveni, vaikeli?.. Žinau, kad kenti, žinau, ko nori paklausti... Gyvi, gyvi!.. Tik Steponas buvo sužeistas, bet dabar, sakė, sveiksta. Ir mudviejų maldos padėjo, ne kitaip, aš juk matau, kaip karštai meldiesi bažnyčioj.

Paulina krito alkūnėmis ant siuvamosios mašinos ir visu balsu, krūpsėdama pečiais, pradėjo raudoti. Pirmą kartą nuo to laiko. Beržonskienė sėdėjo šalia savo krežio kaip medinė.

Kai Paulina išsiraukė, išsiverkė, išsikūkčiojo ir vėl atsitiesė nuo siuvamosios mašinos stalielio, Beržonskienė pasakė:

– Turiu į tavo, Paulinėle, didelį prašymą. Kai jau gerai sutems, ar negalėtum to mano krežio nunešti lig didžiojo ažuolo? Aš pati negaliu: ir kojomis sunkiai bepaeinu, ir dėl Jazbučio. Juk gyvenam langai į langus.

Tie keli Dvaralio gyventojai aiškiai žinojo, kad Jazbutis yra raudonas. Dar prieš karą senasis Beržonskis buvo nusamdęs jį už vaikį, bet labai prastas pasirodė besas darbininkas. „Jeigu pirštu parodau ir miestą į tą pusę pastumi, tai dar dar, – sakydavo Beržonskis. – O jeigu ne, jau ir begulys po krūmu.“ Jau pirmąją žiemą, vilkdamas rąstus iš miško, patrūkino patį gerąjį Beržonskio arkli, tačiau Beržonskis nei į teisimą padavė, nei iš algos atskaitė, tos algos tiek ir uždirbęs dar nebuvo. Tiksliai peržegnojo kieme pas šulinį ir pasakė: „Eik tu, žmogau nelaimingas, į visas keturias puses ir man akyse daugiau nesirodyk.“ Bet Jazbutis pasirodė. Prasitrainiojęs miestelyje metus ar kiek ilgiau, atėjo užkuriais pas pagyvenusią našlę kitoj pusėj žvyrkelio ir rodėsi Beržonskio akyse nuo ryto ligi vakaro.

Beržonskienė pasilenkė sėdėdama, kilstelėjo maišgalio kampa, pasakojo apie daiktus, sudėtus krežyje, bet lauk jų nekilnojo:

– Dabar, kai esu išbuožinta, pati ne ką beturiu. Čia yra puspaltė lašinių, duonos kepalas, aviečių uogynės, tris dešimtis kiaušinių išviriau, kad nesusi-

kultų nešiojant, ką aš čia dar... Naminės butelką idėjau. Nemislyk, čia prieš karą paties Beržonskio virta, du kartus varyta, stipri kaip spiritas, gali prie kruviniausių žaizdų naudoti.

– O kaip aš žinosiu, kam tą krežį paduoti?

– Ten lauks žmogus, kurs tavo gerai pažįsta.

„Ar ne Paulius?!“ – sušuko mintyse Paulina, o jos akyse blykstelėjo tos dvi lemputės.

– O jeigu ką sutiksi ir tas pasidomais, kur taip vėlai eini, sakyk, kad eini pas vaistininkienę, nori rytoj per vieną dieną apsiūti jos mergele, – Beržonskienė kalbėjo ramiai, nepakeldama ir nenuleisdama balso, ir Paulina negalėjo suprasti, iš ko padaryta ta sena moteris: iš medžio, geležies ar iš paties akmens?

– O jeigu kitą dieną paklaus vaistininkienės?

– Ta žino, ką atsakyti. Išsigandai tamsie eiti per mišką ir pagrižai atgal. Tu tik užsimesk ant viršaus savo centymetrą, žirkles, siūlų kamulį su pribadytomis adatomis... Pati žinai, ko siuvimui reikia. O siuvamąją vaistininkienė turi ir pati. Še, tu apsigaubk mano kuską, tas krežis ne taip kris į akis, jeigu ką sutiktumi.

– Aš turiu savo motinos.

Išeidama ji nieko nepasakė nei broliui, nei brolienei. Niekam negalėjo sakyti.

Ant kiemo keliuko, ant žvyrkelio buvo tylu ir tamsu, bet ne taip tamsu, kad nors į akį durk. Ačiū Dievui, danguje nebuvo matyti mėnesio, bet kažkur jis turėjo būti: gal už debesies, gal už miško, gal koks dar visai jaunas ar jau suvisam pagrauztas. Dar švietė du langai brolio trobos gale, vienas – Jazbučio, o Beržonskienės sodyba dešinėje tik sunkiai ir plačiai dunksojo. Kažkokia labai tyli ir rūsti, bet ji nė nebūtų pajutusi to dunksojimo, jeigu nežinotų, kad viskas toje vietoje ir turi taip rūščiai dunkso. Kojų padai jautė įprastą žvyrkelio kietumą, bet ji dar nėjo, tebestovėjo vietoje klausydamasi. Labiau klausėsi ne tamsos, o pačios savęs: ar nebijo, ar nesidaužo širdis? Ji nebuvo drąsi, bijojo pelės, voro, šiurkštaus barnio ir perkūnijos, gal dar ko nors, juk ne viskas jos gyvenime jau buvo nutikę, bet šį kartą širdis visai nesidaužė, o vieškelio kietumas po padais tartum pats stūmė ją žengti. Praėjo Beržonskienės sodybą, praėjo ir Miliaus.

Toliau žvyrkelis buvo tiesus ir lygus, šimtą kartų eitas, abipus prasidėjo vien laukai, ir tamsa pakvipo rugsėjo ražienomis. O dar toliau turėjo būti ta lomelė, priaugusi alksniukų. Kada jie užaugo, ji nė nepastebėjo, juk, kai eidavo į mokyklą, jokių alksniukų čia nebuvo, o dabar užaugo dukart aukštesni už žmogų. Ir akims atrodė, kad tamsa lomelėje daug tirštesnė, lyg tamsa būtų koks vanduo, galintis subėgti į žemumas. Kojų padai patys pajuto, kad žvyrkelis žemėja, jie pajus, ir kaip palengva jis keliai į viršų. O už lomelės vėl bus lygu ligi pat didžiojo ažuolo. Ji stengėsi negalvoti, kas ją ten sutiks, ji tik visą laiką mintyse kartojo sau vieną žodį: „Negalvok, negalvok, negalvok...“ Šitaip kartodama nusileido į pačią tirščiausią lomelės tamsą ir tik tada išgirdo, kaip sušlamėjo alksniukai, pajuto, kaip kelios rankos nutvėrė ją už drabužių:

– Kur eini?..

Ji jau buvo besakanti, kur ir ko, bet kažkas išplėšė iš po skaros krežį:

– Pašviesk!..

Ir beveik tuoj pat vėl tas pats balsas, bet dabar jau rėkiantis:

– Bleeedj!.. Pirštą pasidūriau!..

Ir turėjo pasidurti į tas adatas, susmaigstytas į kamuolį. Dabar į krežį jau švietė du prožektoriai, ir dvi poros rankų naršė po jį, jau pastatytą ant žvyrkelio. Ji ir pati matė, kaip pro tas rankas blykstelėjo žalsvas butelio stiklas, paskui kažkieno kumštis stumtelėjo ją į tarpumentę:

– Eik!..

Užpakaly sutarškėjo šautuvo spyna, bet ji nėjo, ji tebestovėjo vietoje, laukdama antro smūgio į nugarą ir kaupdama jėgas, o kai jau pasijuto pakanamai sukaupusi ir pritraukusi pilnus plaučius oro, sukliko taip garsiai, kaip tik galėjo:

– Pauliau, bėk!..

Ją parsivarė į miestelį, kuris gūžėsi tamsoje nutykęs ir kaip negyvas. Visą daktaro namo kiemą jie buvo aklinau aptvėrę lentomis, padarę dviverius vartus, kad galėtų įvažiuoti sunkvežimis, o tvora buvo tokia aukšta, kad tiksliai geras vyras, iškėlęs ranką, galėtų pasiekti jos viršų. Kambaryje ji atpažino keturis: abudu brolius Vasylius, Viščiūną ir

Šopą, kitų nebuvo mačiusi. Jos skarą ir krežį su maistu tuojau pat kažkur išnešė, o ją pačią iškratė, bet ji prie savęs neturėjo daugiau jokio daikto. Dar niekas jos netardė ir nerašė jokių popierių, kambaryje buvo ankšta nuo stačių vyrų ir šautuvų, ją Raudonasis Vasylius nutvėrė už rankovės ir išsivedė į koridorių. Ir čia degė blausi elektros lemputė, nutįsusi žemyn ant laido, bet po žvyrkelio tamsos jai atrodė, kad šviečia labai ryškiai. Tokia pat degė ir rūsyje. Vasylius atidarė vienas duris, jų pačių, matyt, negrabiai apkaltas cinkuota skarda dėl tvirtumo. Ir čia spingsėjo lemputė, tiksliai apkraigiota kažkokiomis vielomis, o beveik visą aslos plotą užėmė narai, sukalti iš neobliuotų lentų. Ji atsisėdo ant paties kraštelio ir girdėjo, kaip Raudonasis Vasylius užstumia geležinį skląstį ir dar į dvi kilpas įkabina spyną. Tada tyliai atsigulė ant tų šiurkščių lentų ir užmerkė akis.

Su vienu iš Vasylių, tik ne su šituo, o su anuo, vadinamu Kylanosiu, ji ėjo į miestelio pradžios mokyklą, jis mokėsi klase aukščiau, o šitas, Raudonasis, gal jau buvo ir baigęs. Ir iš tikrųjų abiejų noselės buvo atsakančios: vieno – ilga, kumpa, didžiulė, o Raudonojo – kaip gumbuota bulvė, kažkieno mesta į veidą ir pačiam viduryje prilipusi. Miestelio vaikiai, pamatę juos kartu, visuomet erzindavo:

– Broliai Vasyliai,

Nosės kaip kyliai!..

Jie nuduodavo, kad negirdi. O Raudonasis ir iš tikrųjų buvo raudonas: ir kakta, ir apvalūs skruostai, tame raudonume iš tolo švietė akių baltymai. Yra tokia liga, kad žmogui pabąla ir išlipa ant kaktos akys.

Kitame rūsio gale buvo dar vienerios durys. Kai Raudonasis Vasylius jas atidarė, leitenantas Per Bliuską sėdėjo už stalo ir kažką rašė.

– Draugs leitenante, nutvėrėm tą Beržonskių ryšininkę!

– Žinau.

Vasylius pradėjo mindžikuoti prie durų.

– Ko dar?

– Sakau, draugs leitenante, gal ir pats?..

– Eik tu po velnių!.. – staiga supyko leitenantas.

– Kam man reikia tokios kreivakaklės!

Per Bliuską buvo gražus nevedęs vyras, bet niekas negirdėjo, kad vaikščiotų miestelyje pas kokią mergą ar našlę. Gal jis pasitenkindavo mušdamas ir spardydamas kruviną žmogų? Juk visokių yra.

Vasylius kaip koks paauglys stryktelėjo abiem kojom į viršų ir ore apsisuko:

– Nu, tarabanysim bledę per naktį, kad ir sprandas išsities!..

Paulina gulėjo ant tų lentų lyg pašarvota jauna vienuolė: užmerkusi akis, sukryžjavusi ant krūtinės rankas ir kažkaip labai romiai, labai paklusniai palenkusi į šoną galvelę. Atsimerkė labai trumpai, tik vienam mirksniui, kad galėtų pažinti, kas dabar stovi šalia narų ir garsiai šnopoja.

Vasylius nusiėmė savo šautuvą nuo peties ir atremė į sieną, tada pasilenkęs užvertė aukštyn sioną. Pasimatė baltos kelnaitės, pačios pasisiūtos iš plonos lininės drobėlės. Paulina, neatmerkdama akių, paprašė labai tyliai:

– Vasyliau, nuvesk pirmiau bent į būdelę...

Vasylius dvejojo, bet padvejojęs vėl pasiėmė į rankas šautuvą:

– Eik. Dar čia man apsimysi.

Jis išvarė ją į prastąjį kiemą. Čia virš durų irgi degė maža elektros lemputė, tokia pat kaip rūsy. Paulina ižiūrėjo pilką šulinio rentinį ir kažkokį ūkinį pastatą, tamsuojantį tolėliau. Prie aukštųjų lentinų vartų raudonavo sargybinio cigaretė.

Leitenantas Per Bliuską net savo rūsy išgirdo tris ar keturis šūvius. Su pistoletu rankoj išpuolė į kiemą. Vasylius stovėjo šalia rentinio ir šaudė žemyn.

– Ko šaudai, durniau!..

– Ta bledė į šulinį įsoko!

– Pati nuskęs!..

– O mes gersim vandenį su jos šūdais!..

– Iš vaistinės kiemo parsineši!..

Dabar tik atbėgo visas būrys šautuvuotų, – jie išpuolė pro gerąsias duris ne į tą pusę ir turėjo tapseti aplink visą namą. Viščiūna, pasilenkęs virš rentinio ir pakreipęs žemyn ausį, klausėsi.

– Nieks ten jau nebsipliūskur.

Visi iškart nurimo, vienas tik Vasylius niekaip nebaigė piktintis:

– Nu, bledė!.. Nu, bledė!.. Pasaulis tokios nér matęs!.. □